

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ: KASYANOV ZİYARETİNİN ANATOMİSİ

Suat KINIKLIOĞLU*

The Russian Prime Minister Mihail Kasyanov visited Turkey in October 23-25 2000. With this visit, it is understood that relations between Turkey and Russia is increasingly developing and deepening and so bilateral relations should be focused carefully. This article is going to evaluate Turkish-Russian relations in regard to Kasyanov's visit and present an analysis in this context.

Rusya Federasyonu Başbakanı Mihail Kasyanov'un 23-25 Ekim 2000 tarihlerinde Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyaret geniş yankı uyandırdı. Rusya Federasyonu başbakanı bu ziyaret sırasında Rusya ve Türkiye arasındaki ikili ilişkileri "stratejik ortaklık" seviyesine çıkarma çağrısında bulunurken, aynı günlerde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de Türkiye'nin Rusya için "geleneksel ve önemli bir ortak" olduğunu beyan etti. 24 Ekim tarihinde, iki ülke arasında karşılıklı olarak diplomatik temsilciliklerindeki personel kotalarını kaldırma konusunda bir anlaşma imzalanmıştır.¹ Böylelikle, soğuk savaş döneminden kalan bir geleneğe son verilmiş, psikolojik fakat ikili ilişkilerin geliştirilmesi istikametinde anlamlı bir adım atılmıştır.



Kasyanov'un üç günlük resmi ziyareti, yerel gündemin zirvesine de oturmayı başarmıştır. Herşeye rağmen, ziyaret daha çok ekonomik yanı

* Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü doktora öğrencisi

¹ Bu anlaşma Türk medyası tarafından fazla ilgi görmemesine rağmen ikili ilişkilerin yeni karakteri hakkında fikir vermesi ve iki ülke arasındaki ilişkileri 10 yıl sonra da olsa nihayet "Sovyet-sonrası" bir mecraya oturtma isteğini teyit etmesi bakımından önemlidir.

Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 155-164.

seviyede olduğunu belirtmiş, ülkesinin ortak yapım ve üçüncü ülkelere satış olasılıklarına açık olduğunu vurgulamıştır.⁴ Türk tarafı ise, helikopter ihalesinden başka projelerde işbirliğini yeğlemektedir. Muhtemel projeler arasında hafif silah üreten bir fabrikanın kurulması telaffuz edilmekte, projenin finansmanı için Rus tarafının öneri getirdiği anlaşılmaktadır.⁵

Bu gelişmelerden Washington'un belirli derecede rahatsızlık duyduğu gözlemlenmektedir. Amerikan Savunma çevrelerinin Türkiye'nin giderek daha bağımsız bir bölge politikası izlediği ve bu konuda şimdiki Genelkurmay Başkanlığı'nı hedef gösterdikleri bilinmektedir.⁶ Nitekim, Kasım ayının ortasında Ankara'yı ziyaret eden iki Pentagon yetkilisinin, Türk muhataplarına Rusya'dan potansiyel silah alımlarına karşı Amerikan önerileri getirdikleri iddia edilmektedir.⁷

Kasyanov, iki ülkenin güvenlik alanında yaşadıkları sıkıntılar göz önüne alındığında ikili ilişkileri geliştirmenin jeostratejik ve jeopolitik bir gereklilik olduğunu ifade etmiştir.⁸ Kasyanov: "İki komşu ülke ilişkilerinde, bazen düşüşler bazen yükselişler olur. Ülkelerimizin terörizm ve aşırı dinciliğe karşı tepkisi aynıdır. Ruslar ve Türkler uluslararası terörizmin ne olduğunu edindikleri deneyimlerden dolayı çok iyi biliyor" demiştir.⁹

Bununla birlikte imzalanan "istihbarat işbirliği anlaşması" iki ülkenin istihbarat teşkilatlarının başkanlarının Ankara'da görüşmeleri sonucunda yürürlüğe girmiştir. Anlaşma gereği iki ülke arasında "terörizme" karşı işbirliği ön görülmeğe, bu bağlamda özellikle Çeçen ve Kürt unsurlarının karşılıklı olarak izlenmesi ve istihbarat alışverişinde bulunulması hedeflenmektedir. Anlaşma, aynı zamanda geçen yıl II. Çeçen Savaşı'nın en hararetli günlerinde Moskova'ya resmi ziyarette

⁴ Bkz. "Rusya stratejik ortaklık istiyor" *Cumhuriyet* 27 Ekim 2000 p. 6. Telaffuz edilen projeler arasında tank ve zırhlı araç ortak yapım projeleri de yer almaktadır. Rus heyetinin ihaleyi kazanmaları halinde ciddi indirimlere gitme teklifinde bulunduğu da kaydedilmiştir. Bkz. "Rusya askeri helikopter ihalesinde fiyat indirme teklifinde bulundu" *Türkiye* 26 Ekim 2000 s.3.

⁵ Ayrıntı için bkz. "En iyi şeyler Türkler için: Onlara silah, doğalgaz ve elektrik enerjisi teklif edilmiştir" *Vremya Novostey* 24 Ekim 2000 (Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü 25 Ekim 2000 tarihli 'Dışbasın' bülteninde Türkçe tercüme).

⁶ Ankara'nın son yıllarda uyguladığı bölgesel dış politikaya - özellikle Irak bağlamında - ve Amerikan hassasiyetleri ile çelişmekte olan Türk yaklaşımına karşılık kaleme alınmış bir eleştiri için bkz. Michael Robert Hickok, "Hegemon Rising: The Gap between Turkish Strategy and Military Modernization" (Hegemon'un Yükselişi: Türk stratejisi ve askeri modernizasyon arasındaki uçurum) *Parameters* Yaz 2000 s. 105-119.

⁷ Bkz. "Pentagon'dan Türkiye'ye yıldırım ziyaret" *Aydınlık* 19 Kasım 2000 s. 3.

⁸ Başbakan Bülent Ecevit iki ülke içişleri bakanlarının güvenlik konularında istişarelerini arttırmak üzere bir araya geleceklerini ifade etmiştir.

⁹ "Ecevit: Son Yıllarda ilişkilerimiz her alana derinlik ve ivme kazanmıştır" *BYEGM* 24 Ekim 2000 (<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/HABERANADOLU.../HA24x10x00.HT>).

bulunup Çeçen konusunu ziyaret boyunca hiç gündeme getirmeyen Türk Başbakanı'nın "realpolitik" politikasının devamını simgelemektedir.¹⁰ Bölgedeki hareketlilik ve öngörü zorluğu geçen Ekim ayında 60 Çeçen savaşçısının Gürcistan'a geçip oradan Azerbaycan veya Türkiye'ye geçmek istediklerini beyan etmeleri ile tekrar gündeme gelmiştir.¹¹

Enerji İşbirliği

Beklendiği üzere, Kasyanov ziyaretinin odak noktası enerji alanıydı. Türk tarafının talebine karşılık, Rusya Türkiye'ye Gürcistan üzerinden ayda 100 milyon kw/s ilave elektrik satmayı taahhüt etmiştir. Rus Başbakanı'nın Türkiye ziyaretinden bir gün önce ise Rus enerji devi Gazprom batı hattının doğal gaz hat kapasitesini artırma çalışmalarını öngörülen zamandan daha önce tamamladıklarını açıklamıştır.¹² Böylelikle Ukrayna ve Balkanlar üzerinden Türkiye'ye ulaşan hattın kapasitesi yılda 8 mmk'dan (milyar metreküpten) 14 milyar mmk'ya çıkarılmıştır.¹³ Şüphesiz ki, bu gelişme yoğun iç siyaset malzemesi haline gelen enerji kesintilerinin gündeme geldiği şu günlerde çok daha fazla ağırlık kazanmaktadır.

Türkiye etkin ileri planlama eksikliği, stratejik öngörü zaafiyeti ve enerji bürokrasisinin çokbaşlılığı gibi nedenlerden ötürü 2000 yılında bir enerji darboğazı yaşamış ve yaygın enerji kesintilerini telaffuz etmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte Botaş'ın 2005 yılına değin 57 şehre daha doğal gaz ağını ulaştırmayı planladığı bilinmektedir.¹⁵ Dolayısı ile aynı zamanda vuku bulan iki paralel gelişme mevcuttur.

¹⁰ Başbakan Bülent Ecevit o tarihte ziyareti gerçekleştirmek ve ziyaret boyunca Rusya nezdinde Çeçen konusunu gündeme getirmemekle iç siyaset arenasında ciddi eleştiriler oklarına hedef olmuştur. Bununla birlikte Ecevit'in anılan ziyareti Ankara'nın Moskova ile karşılıklı "terör" hassasiyetini geliştirmek istemesi ve ulusal çıkarların etnik/ayrılıkçı unsurların iç siyaset rollerine göre öncelik kazandığı bir ziyaret olarak anılacaktır. Rusya'nın Çeçen politikasının yakın geçmişte yapılan sağduyulu bir eleştirisi için bkz. Hadi Uluengin, "Putin'e teslim Avrupa", *Hürriyet* 02 Kasım 2000 s. 24.

¹¹ Ayrıntı için bkz. "Russia and Turkey cooperate on terrorism" (Rusya ve Türkiye terörizm alanında işbirliği yapıyor), *Reuters* 24 Ekim 2000.

¹² "Gasprom to raise Turkish gas exports ahead of schedule" (Gazprom Türkiye'ye doğalgaz ihraç kapasitesini artırma çalışmalarını zamanından önce tamamlamakta), *Reuters* 24 Ekim 2000.

¹³ Uluslararası enerji jargonunda doğalgazın birimi bcm (billion cubic meters)'dir. Bu makalede Türkçe karşılığı olan mmk (milyar metre küp) kullanılması tercih edilmiştir.

¹⁴ Bu konuda yakın geçmişte yapılmış bir çalışma için bkz. Hakan Akbulut, "Energy Decision-Making: The Turkish Case" (Enerji Alanında Karar-Verme Mekanizmaları: Türkiye), *Perceptions* Eylül-Kasım 2000 s. 170-179. Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun kriz veya darboğaz olarak tanımlanması konusunda bir tartışma sürüp gitmektedir. Bazı enerji uzmanları bir sıkıntı olmakla birlikte bir krizden söz etmenin yerinde olmadığını iddia etmektedir.

¹⁵ Daha fazla ayrıntı için bkz. "57 il daha doğalgazla ısınacak", *Hürriyet Mavi Yaşam Eki* 18 Ekim 2000 s. 1-6.

etmiştir.¹⁸ Türkiye'deki iç muhalefete rağmen Mavi Akım bütün hızı ile devam etmekte ve Trans-Hazar geçişli boru hattı projesine yani Amerikan ve Türkmen enerji önceliklerine karşıt bir istikamette gelişmektedir. Hiç şüphe yok ki bu gelişme karşısında açıkça kaybeden taraf Türkmenistan olmuştur.¹⁹

İkili Ticaret

Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ticaret hacmi 2000 yılının ilk altı ayında % 62 oranında artış göstermiştir. Doğal olarak, kuzey komşumuzun başbakanının Ankara ziyareti esnasında ikili ticaret alanında da belirli gelişmeler kaydedilmiştir. Öncelikle, iki taraf, 1999 yılında bavul ticareti hariç 3.5 milyar dolar olan, fakat 2000 yılının ilk 8 ayında 7-8 milyar dolar rakamına ulaşan ikili ticaret hacmini 10 milyar dolara çıkartmayı hedeflediklerini açıklamışlardır. Türk tarafı, Rusya lehine giderek artan ticaret dengesizliğine dikkat çekmiş, 1.4 milyar dolara ulaşan yıllık açığın kapatılması yönünde harekete geçilmesi gerektiğini beyan etmiştir.²⁰

Rus gaz satışlarının artan bir oranda devam edeceği göz önüne alınırsa, anılan açığın daha da artacağı beklentisi içerisinde olmak için kahin olmaya gerek yoktur.²¹ Bu durum zaten Türkiye'nin aleyhine dönen ihracat-ithalat dengesini iyice bozacaktır. 1994 yılında Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracatın ithalatı karşılama oranı % 94 iken, bu oran 2000 yılının ilk yarı verilerine göre % 17'ye kadar düşmüştür.²² Rus tarafının başlardaki isteksizliğine rağmen, bu durumun düzeltilmesi yolundaki birincil adım olarak iki taraf arasında bir "gaz hesabı" açılmasına karar verilmiştir.²³ "Gaz hesabı" 1984 yılında

¹⁸ Kasım 2000 itibarıyla her iki tarafta karada yapılan boru döşeme çalışmaları büyük oranda bitmiş projedeki gelecek aşama İtalyan ENI firmasının Karadeniz'in dibine bağlantıyı sağlayacak boruları döşemesi olacaktır. İlk gazın 2001 sonbaharında Türkiye'ye ulaşması hedeflenmektedir.

¹⁹ Türkmenistan'ın Türk pazarına ulaşım konusundaki stratejik yenilginin acısını son zamanlarda alternatif projelerle telafi etmeye çalıştığı, hatta 'kısasa kısas' türü bir yaklaşım içerisinde olduğu, kendisine İran ve Ermenistan gibi Ankara'yı rahatsız edecek güzergahları veya Hindistan pazarına girebilmek için Afganistan'da Taliban'a şirin mesajlar yolladığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımın güncel bir örneği için bkz. "Boru hattında manevra" *Türkiye* 02 Aralık 2000 s. 1.

²⁰ "Russian-Turkish meeting highlights trade and energy" (Rus-Türk görüşmeleri ticaret ve enerji konularına odaklandı) *Turkish Daily News* 21 Ekim 2000 s. 6. "Rusya'yla 3 konuda mutabakat" *Dünya* 25 Ekim 2000 s.1-2.

²¹ Ticaret dengesindeki bozulma için bkz. "Türkiye ile Rusya arasında ticaret dengesi altüst oldu" *Hürriyet* 23 Ekim 2000 s. 9.

²² Türkiye'nin Rusya ile ticaret verilerini sunan kapsamlı bir çalışma için bkz. *2000 yılında Türkiye-Rusya İlişkileri* (İstanbul: DEİK/Türk-Rus İş Konseyi kitapçığı-yenilenmiş 2. baskı)

²³ "Rusya'dan gaz hesabı istedik" *Hürriyet* 25 Ekim 2000 s. 8. Ayrıca bkz. "Russian-Turkish meeting highlights trade and energy" (Rus-Türk görüşmeleri ticaret ve enerji üzerine odaklandı) *Turkish Daily News* 21 Ekim 2000 s. 6 ve "Russia agrees to discuss barter trade again" (Rusya barter ticaretini yeniden ele almayı kabul etti) *Turkish Daily News* 26 Ekim 2000 p. 6.

başlatılan ve Türkiye'nin Rusya'dan aldığı gaza karşılık mal ve hizmet ile ödeme yaptığı bir uygulama olup Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra sona ermiştir. Buna göre, 2001 yılının ilk aylarında taraflar bir araya gelip Rusya'nın 'barter' için alabileceği mal ve hizmetleri belirleyeceklerdir.²⁴

Kasım ayında ise Kasyanov ziyaretini tamamlar nitelikte, Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı İlya Klebanov Türk-Rus İş Konseyi toplantısına katılarak yeni işbirliği çağrılarını yapmıştır.²⁵ Klebanov, Türkiye'nin, Rusya'nın en önemli ticaret ortaklarından biri olduğunu belirtmiş, Türk tarafı ise iki ülke arasındaki kara ve deniz ulaşımının geliştirilmesi ve kalitesinin artırılması gereği üzerinde durmuştur.²⁶

Türkiye ve Rusya arasındaki artan "karşılıklı ekonomik bağımlılık" ilk kez 1998 Rusya finans krizinde gündeme gelmiş, Türkiye'deki sermaye piyasaları da bu çöküntüden nasibini almıştı. Türkiye'de 2000 yılının Kasım ayında başlayıp Aralık ayına sarkan ve bankacılık sektöründen kaynaklanan finansal kriz Rusya'yı da etkilemiş, iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılık bu anlamda tekrar teyit edilmiştir.²⁷ Anılan karşılıklı ekonomik bağımlılığın siyasal sonuçlarının olmamasını varsaymanın naif bir iyimserlikten öteye gidemeyeceği düşünülmektedir.

Medya Yansımaları

Genel olarak, Türk yazılı ve elektronik medyası ziyaret boyunca oldukça olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Alışılmadık düzeyde iyimserliğin uçtuğu bu ortamda daha yakın ikili ilişkilerin geleceği hakkında bir hayli yazı yazılmıştır. Esasında ziyaret başlangıcından çok başarılı bir raya sokulmuştur. Kasyanov Türkiye'ye gelmeden bir gün önce *Hürriyet* Gazetesi başyazarı Ertuğrul Özkök, Moskova'da Kasyanov ile görüşmüş ve Rus Başbakanı'nın yurda ulaştığı gün bu gazetenin ön sayfası ve manşetinden Türk iç siyasetine göndermeler de yapan mesajlarla

²⁴ "Barter" İngilizce'den Türkçe'ye yenice ithal edilmiş kelimelerden biri olup "mala karşılık mal alışverişi" anlamına gelmektedir.

²⁵ "Turkey-Russia trade volume at US\$ 8 bln in Jan-August" (Türk-Rus ticaret hacmi Ocak-Ağustos döneminde 8 milyar dolar) *Ebanewsletter* 23 Kasım 2000 s. 3.

²⁶ Toplantıda ayrıca Rusya Federasyonu içerisindeki Sverdlovsk Oblast bölgesi ve Başkurdistan Cumhuriyeti gibi bölgelerin Türkiye ile doğrudan ticaret anlaşmaları imzalanması konusundaki memnuniyet ifade edilmiştir.

²⁷ Bkz. "Türkiye'nin finansal sorunlarından etkilenen Rus piyasaları yüzde 11 düştü" *Finansal Forum* 2 Aralık 2000 s. 12 ve "Rusya Borsa'sında panik satışlar" *Milliyet* 01 Aralık 2000 s. 13. Ayrıca bkz. "Shares firm after early Turkish-linked losses" (Türkiye-bağlantılı düşüşlerden sonra hisseler toparlanıyor) *Reuters* 13 Aralık 2000.

de küresel ekonomiye eklenme çaba ve direnmelerinin neden olduğu içsel sarsıntı ve kaostan bunalan Türk kamuoyunun alternatif arayışlarına bağlamak yanlış olmasa gerektir.

Sonuç

Türk devlet seçkininin Rusya'nın ziyaret boyunca çizdiği olumlu ve iyimser havadan çok etkilendiğini söylemek ne kadar yersiz ise, Kasyanov'un stratejik ortaklık teklifi ve Putin'in aynı tarihlerde sürpriz bir şekilde Türkiye'yi tarihsel ve önemli bir ortak olarak telaffuz etmesinin hiçbir etki yaratmadığını iddia etmek de o denli yanlıştır. Türk Genelkurmayı, Rus tekliflerini, birincil olarak Türk savunma ihalelerinden daha fazla pay alma isteğine yorumlarken, iki taraf arasında henüz yeterli derecede "güven ortamı" oluşmadığı görüşünde olduğu intibasını vermektedir. Stratejik ortaklık çağrılarını, bir anlamda, Türkiye'nin Moskova'ya mevcut ve giderek artan enerji bağımlılığına yönelik "yatıştırıcı" bir gönderme olarak algılamak uygun olacaktır. Bir başka deyişle, Rusya stratejik ortaklık gibi oldukça üst düzey bir ilişki teklifi ile aslında yukarıda irdelenen doğal gaz bağımlılığının Türk karar verme mekanizmalarında yarattığı ve yaratması muhtemel kaygıya yönelik, "endişelenecek birşey yoktur, ortalıkta dolaşan spekülasyonlara rağmen Ankara parasını ödediği sürece güvenli bir enerji kaynağı olacağı" mesajını vermektedir.

Türk Dışişleri de stratejik ortaklık gibi konuları ele almak için psikolojik ortamın henüz hazır olmadığı düşüncesindedir. Zaten bu tür bir ilişkinin altyapısını oluşturabilecek sosyal ve kültürel bir zemin henüz bulunmamaktadır. Buna rağmen, Ankara için sürpriz niteliğinde olan stratejik ortaklık teklifi devlet seçkinleri indinde ulusal egoları okşamıştır. Yoğun bir iç gündem bombardımanı altında ezilen yazılı basın konuya ayırdığı yer de sağlıklı bir tartışma zemininin oluşabileceği konusunda cesaret verici ipuçları vermiştir.

Yüzeyle tartışılan ve konuşulan temalar bir yana bırakılırsa Kasyanov ziyaretinin Putin Rusya'sının dış politika konsepti ile tam bir uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Yeni Rus dış politika konsepti ekonomik konulara özel bir önem atfetmekte, "Rus ulusal çıkarlarının geliştirilmesi yolunda kendisinde mevcut her türlü ekonomik araç ve kaynağı kullanma" saiki ile hareket etmesini salık vermektedir.³² Bu açıdan bakıldığında Rus Başbakanı'nın vermek istediği mesaj açık ve seçiktir:

³² Rus dış politika konseptinin İngilizce tercümesi için bkz. http://great-britain.mid.ru/Great_Britain/econc.htm adresinde "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation".

(1) Türkiye, Rusya Federasyonu'ndan enerji kaynakları almak konusunda tereddüt etmemelidir. Artan enerji bağımlılığını gözardı ederek, Rusya güvenli bir enerji ihracatçısı olduğunu ve olmaya devam edeceği mesajını vermektedir.

(2) Rusya Federasyonu, Türkiye'nin iştah kabartan uluslararası savunma pastasından pay almak istemektedir. Bu uğurda uluslararası rakiplerinden ve geleneksel silah tedarikçisi Amerika Birleşik Devletleri'nden daha ekonomik ve – insan hakları ve demokratikleşme gibi konulara atfen – ön şartsız ve problemsiz bir silah tedarikini vaat etmektedir.³³ Üstelik Türk savunma çevrelerinin azami önem verdiği teknoloji transferi, ortak yapım ve yerel savunma sanayiinin geliştirilmesi gibi Türk önceliklerine cevap vermeye açıktır.

Kasyanov ziyareti Türkiye'nin bölgesel dış politikasının çok yönlülüğünü bir kez daha vurgulamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana, Türkiye'nin bölgedeki merkezi konumu Ankara'nın dış politika hareket alanını genişletmiştir. Üç yıl önce, Türkiye, Lüksemburg zirvesinde Avrupa Birliği'nin (AB) genişleme planlarından dışlanmasının hemen akabinde Ankara'ya resmi bir ziyarete gelen zamanın Rus Başbakanı Çernomirdin, Ankara tarafından AB'den başka alternatiflerin de mevcut olduğu mesajını vermek üzere kullanılmıştı. Amerikan Temsilciler Meclisi'ndeki sözde Ermeni soykırım tasarısı Amerikan Başkanı'nın son dakika müdahalesi ile geri çekilmeseydi benzer psikolojik bir "dayanışma havası" Kasyanov ziyareti ile de yaşanabilir ve bu durumda Moskova'nın stratejik ortaklık teklifleri Ankara'da çok daha istekli bir dinleyici kitlesi bulabilirdi.

Bu olasılıklardan arınıp gerçekten olup bitene bakmak gerekirse Türk-Rus ilişkilerinin önümüzdeki yakın gelecekte enerji boyutunun ağırlığı gölgesinde şekilleneceği beklenmelidir. Rusya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği gazın toplam ithalatımız içerisindeki yeri bile – kendi içinde – durumun önemini açıklamaktadır. Değişik odaklardan gelen kaynak çeşitliliği çağrılarına rağmen, kuzey komşumuza özellikle doğal gaz alanındaki enerji bağımlılığımızın artarak devam edeceği göz önüne alınırsa ikili ilişkilerin, tarihsel karşıtıktan giderek artan bir oranda karşılıklı bağımlılığa kaydığı gözlemlenmektedir. Yapılan yaygın stratejik mülahazaların aksine, her iki taraf da Kafkasya ve Orta Asya'da çatışan stratejik çıkarlar yerine enerji, işbirliği ve ticaret konularını görüşmeyi yeğlemektedirler.

³³ Bell-Treton'un kazandığı helikopter ihalesi nedeniyle şimdiden Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni bir iç kavganın başlamakta olduğu haberleri alınmaktadır. Bkz. "USA embroiled in new dispute over arms sale" (ABD yeni bir silah kavgasının içinde) *Jane's Defence Weekly* 11 Aralık 2000.